

4

Dr. M. Boertien:
zwerper tussen
kerk en Israël

6

Christenen
in Israël

10

Een Joods-
Arabische
bijenkorf

jaargang 63
nummer 1
januari 2019

Israël
magazine
.....

verbonden

4

6

8

10

11

Bewijzen uit de bodem 3

Zwerver tussen kerk en Israël 4

In Jezus geloven in Israël 6

Swipen, liken en matches 7

Heel Israël zalig 8

Een Joods-Arabische bijenkorf 10

De levende God zij eeuwige eer 11

Het verborgen dorp 12

Verbonden is een uitgave van het deputaatschap Kerk en Israël van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland. Aan *Verbonden* ligt de visie ten grondslag dat kerk en Israël diep en voorgoed verbonden zijn. Het blad biedt bezinning op kerk, Israël en Jodendom en de ontmoeting hiertussen. Het deputaatschap is een van de partners in het Centrum voor Israëlstudies (CIS). Een door het CIS uitgezonden Israëlconsulent geeft in Jeruzalem gestalte aan deze ontmoeting en doet hiervan in *Verbonden* geregeld verslag.

**De Sabbat is er niet omwille van de weekdays.
De weekdays zijn er ter wille van de Sabbat.
De Sabbat is geen intermezzo,
maar het toppunt van leven.**

Abraham Joshua Heschel

Bij de foto op de voorpagina:

De Sabbat. 'Een heiligdom in de tijd', zo noemde Abraham Joshua Heschel de Sabbat. Het is een tijdsruimte, waarin Israël het gewone dagelijkse werk neerlegt (Gen. 2:2,3; Ex. 20:11). Tijd die ook ons, via Israël, gegeven is om ons toe te wijden aan God en aan elkaar. De Sabbat dient dus een godsdienstig en een maatschappelijk belang. Hij is een verademing voor het leven in een maatschappij, waarin steeds meer van ons gevraagd wordt om zeven dagen, vierentwintig uur, tot werken bereid te zijn.

colofon

Commissie van redactie: ds. A. Brons
drs. L. van Dalen, dr. C.M. van Driel,
drs. A. Hoekman

Eindredacteur: C.M. van Driel,
e-mail: cmvdriel@solcon.nl, tel.: (0318) 701560

Website: www.kerkenisrael.nl

Contact deputaten Kerk en Israël: e-mail:
info@kerkenisrael.nl

Administratieadres: Landelijk kerkelijk bureau
van de Chr. Geref. Kerken, Ghandistraat 2,
3902 KD Veenendaal, Postbus 334, 3900 AH
Veenendaal, tel.: (0318) 582350,
e-mail: info@cgk.nl

Peningmeester: P.A.J. Pruijssers,
e-mail: penningmeester@kerkenisrael.nl,
tel.: (0416) 85 12 96
Bankrekeningnummer: NL19 INGB 0000 3652 71,
t.n.v. Dep. Kerk & Israël Chr. Geref. Kerken te
Veenendaal

Voor legaten en schenkingen kunt u contact opnemen met de penningmeester, hij geeft ook gaarne informatie over diverse aan te bevelen projecten.

Bewijzen uit de bodem

Op 30 november 2018 nam de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties weer anti-Israëliëse besluiten. Twee resoluties, genaamd 'Jeruzalem' en 'Vreedzame oplossing van de Palestijnse kwestie', negeren de Joodse banden met Jeruzalem. De teksten noemen de Tempelberg alleen met de islamitische naam Al-Haram Al-Sharif. Dat de berg de meest heilige plek voor Joden is, en dus ook een Joodse naam heeft, wordt compleet genegeerd.

Hoe zit het eigenlijk met de 'bewijslast' voor de band tussen het land Israël - in het bijzonder de stad Jeruzalem - en het Joodse volk? Daar valt wel wat over te zeggen. Wat er de afgelopen decennia aan archeologische schatten uit de bodem is gehaald, is overtuigend bewijs voor de nauwe band tussen het land en het volk Israël. Enkele voorbeelden.

Zegel van een gouverneur

Enige tijd geleden hebben Israëlische archeologen een zegel van de gouverneur van Jeruzalem van 2.700 jaar geleden ontdekt. Mogelijk werd dit gebruikt voor de verzegeling van een zending of geschenken als souvenir. De afbeelding op klei bevat twee mannen die tegenover elkaar staan met daarbij de woorden 'behoort toe aan de gouverneur' (in het Hebreeuws: 'le-sar ha-ir').

Volgens het Bureau voor de Antieke Oudheid bevestigt deze vondst dat in deze tijd de stad Jeruzalem bestuurd werd door

een gouverneur die er het hoogste gezag had. Hierover wordt melding gemaakt in 2 Koningen en 2 Kronieken. Dit zegel bewijst dat er aan het einde van de eerste tempelperiode een Joodse hoofdbestuurder was over Jeruzalem. In die tijd werden gouverneurs of stadhouders overigens benoemd door de koning.

Bulla van Hizkia

Van 727-698 voor Christus regeerde koning Hizkia over Juda en Jeruzalem. Uit die periode is ook een zegel, een 'bulla', gevonden. Het zegel is ovaal en ongeveer 13 mm breed. Het maakte deel uit van een

Bulla van Hizkia

document gemaakt van papyrus. Dit document was getekend door koning Hizkia. Er staat in oud Hebreeuws schrift: 'Dit behoort toe aan Hizkia [zoon van] Achaz koning van Juda'. Tevens staat er een symbool op van een gevleugelde zon. Jeruzalem was in de tijd van Hizkia, de

Lieuwejan van Dalen

hoofdstad van Juda. De vondst werd al in 2009 gedaan, maar archeologen hebben nu pas ontdekt wat de inscriptie betekent. Dit is de eerste keer dat een 'bulla' in verband kan worden gebracht met een koning uit Israël of Juda. Opnieuw een 'bewijs uit de bodem' dat er in Juda een Joodse koning regeerde.

Steen van Hananiah

Als laatste voorbeeld noem ik de spectaculaire archeologische vondst van een oude steen met daarop de inscriptie 'Jeruzalem' in het Hebreeuws. Deze steen werd tijdens graafwerkzaamheden gevonden in Jeruzalem. De volledige tekst op de steen luidt als volgt: 'Hananiah zoon van Dadalos van Jeruzalem'. Archeoloog Yuval Baruch en professor Ronny Reich van de universiteit van Haifa, die de inscriptie bestudeerden, merken op dat inscripties over Jeruzalem uit de eerste en tweede tempelperiode vrij zeldzaam zijn: 'Dit is de enige bekende inscriptie uit de tweede tempelperiode waarin de volledige spelling van de naam Jeruzalem (in het Hebreeuws) verschijnt'. Zeldzaam of niet, eeuwen voor het begin van onze jaartelling komt de naam 'Jeruzalem' dus al voor als naam van Gods stad. Het gebruikte Hebreeuws op de steen van Hananiah' was de taal waarin de Joden destijds schreven. Wie meer voorbeelden van 'bewijzen uit de bodem' wil hebben, kan er via internet legio vinden! <

Sabbatkandelaars

Terwijl de mannen naar de synagoge gaan om de sabbat te verwelkomen, ontsteken de vrouwen thuis de sabbatkandelaars. Twee, naar het dubbelgebod in de Tora, 'gedenk' (Ex. 20:8) en 'neem in acht' of 'onderhoud' (Deut. 5:12). Zij spreekt de zegen uit: *Gezegend bent U, Eeuwige, onze God, Koning van de wereld, die ons geheiligd heeft met Zijn geboden en ons opgedragen heeft het Sabbatlicht aan te steken.* Zij sluit daarbij de ogen om de Sabbat in zich op te nemen. Ook de wijn staat klaar om de Sabbat te heiligen. Op een schaal liggen de twee gevlochten broden (Challot), die verwijzen naar de gave van het manna in de woestijn. Ze worden bedekt met een kleedje, het teken van de dauw die het voedsel destijds bedekte. <

Joodse symbolen

Dr. M. Boertien: zwerver tussen kerk en Israël

Maas Boertien in Jeruzalem (1960-1967)

Hoe is het om op een eenzame post te staan in het Israël van de jaren '60? De verslagen van Maas Boertien (1923-2005) geven er een beeld van. Hij was iemand die gedreven werd door een diepe liefde voor het oude verbondsvolk Israël, een hartstochtelijke zoeker naar gesprek en verbinding met het Joodse volk.

In het kader van de afronding van mijn masterthesis heb ik onderzoek gedaan naar de verschuiving die plaatsgevonden heeft in het gesprek met Israël. Waar er vroeger sprake was van Jodenzending, is er gaandeweg de jaren 50 een omslag gekomen naar dialoog. De voortrekkersrol hiervoor ligt bij de Nederlandse Hervormde Kerk van die dagen, maar opvallend genoeg sloten de (veel meer orthodoxe) Chr. Geref. Kerken hier al in een vroeg stadium bij aan. Een belangrijke rol in dit proces vervulde Maas Boertien. Mijn onderzoek richt zich dan ook op de periode dat hij namens de CGK werd uitgezonden naar Jeruzalem.

Naar Jeruzalem

Boertien doet in 1950 intrede in zijn eerste gemeente van Wormerveer. Al in zijn studententijd voelt hij zich aangetrokken tot Israël. Zoals bij vrijwel zijn hele generatie het geval is, staan ervaringen in de bezettingstijd daar niet los van. Hij wordt in 1954 uitgezonden naar Hamburg om daar te gaan werken in de Jerusalemkerche. Daar zijn veel Joodse christenen lid. Hamburg vormt een voorbereiding op zijn

uitzending naar Israël.

Daar weet hij een academisch netwerk op te bouwen, waarbij hij zich richt op universitair geschoolde 'westerse' Israëli's (veel minder op de Joodse orthodoxie). Hij wil het gesprek aangaan met het oog op de kerk én de theologische opleidingen.

Ds. M. Boertien

Met zijn gezin komt Maas Boertien op 10 maart 1960 in Israël aan. Twee weken later stuurde Boertien al een uitvoerig rapport naar Nederland, in zijn geijkte stijl: *'Ik ervoer diepe liefde voor het land en diepe liefde voor Israël. Diepe verbondenheid en herkenning met het land van de God van Abraham, Izaäk en Jacob'.*

Deze uitspraak ademt de sfeer van het gedachtegoed van de Hervormde Raad voor Kerk en Israël: God handelt niet enkel met de kerk, maar ook met het Joodse volk. Er is grote verwachting van de beloften van

de God van Israël. Evenwel zal hij in de komende jaren meer en meer de problematische kanten ervan gaan ontdekken.

Spiritueel getto

Hoe langer Boertien in Jeruzalem verblijft, des te meer gaat hij de knelpunten zien van de christelijke kerken in Jeruzalem. Helaas blijken de bestaande kerken in Israël nauwelijks geschikte podia om op niveau te discussiëren. Christenen in Jeruzalem leven over het algemeen in antithese tegenover hun Joodse omgeving. Een zelfgekozen spiritueel getto.

De kerken zelf zijn hopeloos verdeeld, en vele hebben een evangelicale inslag waar Boertien weinig van moet hebben. Zij staan in de lijn van Billy Graham, die hij ongeschikt acht voor Israël: 'want we moeten hier de contacten voorzichtig opbouwen en niet met de revolver-methode (van Graham)'. Hij schrijft: *'Theologisch bleef het evangelicalisme onder de maat, en om theologie zou het in het gesprek met Israël toch moeten gaan. Zo'n met luidruchtige muziek omgeven meeting, waarin bezoekers gevraagd werd de hand op te steken als teken van bekering tot Jezus, moest bijbels onderlegde Joden wel aanstoot geven: Hoe komt men er in vredesnaam bij, in dit land, waarin de psalmen ontstaan zijn, zulke afschuwelijke liedjes te importeren en in het Hebreeuws te vertalen. Dat moet toch een aansluiting zijn, voor iemand die weet hoe mooi een synagoge-dienst kan zijn?'*

Hij bezoekt nog liever een dienst in een (liberale) synagoge dan een bijeenkomst van *born again Christians*.

Calvinistische traditie

Boertien raakt hoe langer hoe meer overtuigd van de waarde van de calvinistische traditie. Hoe langer hij in Jeruzalem verblijft des te meer waardeert hij het confessioneel gebonden, geordende kerkelijke leven. Zonder vast geordende vormen kun je geen kerk zijn. Hij voelt zich in Jeruzalem het meest verbonden met het Schotse presbyterianisme en met de Anglicanen. *'Ik geloof dan ook, dat dit in de situatie alhier de christelijke, door de reformatie beïnvloedde, dus gereformeerde, je zou bijna zeggen: de christelijk gereformeerde houding is.'*

Zijn werk berust op een compromis tussen joods-christelijke dialoog en christelijke overtuiging, maar hij vraagt zich af of dit geestelijk niet te veel kost. Daarbij ziet hij een verschil met het gedachtegoed toen hij kwam: *'Wij zijn de laatste jaren, waarschijnlijk onder de invloed van gedachten uit de Herv. Raad voor Kerk en Israël deze visie wat kwijtgeraakt. En we hebben veel te optimistische verwachtingen van het Jodendom.'*

In 1962 vraagt Boertien zich vertwijfeld af: *'Maar... Wat is het doel van mijn werk in Israël? Ik kom er niet meer uit. Ik voel me als een zeeman, als een zwerver tussen Kerk en Israël. Het enige wat mij op de been houdt is de verwachting dat ze beiden eens bij elkaar zullen horen. Intussen moet je dan maar proberen, als een zwerver, als "Gods Flierefluiter" het verkeer tussen Kerk en Israël in stand houden. Maar er is geen terug meer van deze zwerftocht.'* Bovenstaande verzuchting laat iets zien van de complexiteit van zijn werk in Jeruzalem.

Oecumene

Er is nog iets dat opvalt: Boertiens houding ten opzichte van de oecumene. Hierin lijkt hij verder te gaan dan meniggeen binnen de CGK. Boertiens eigenlijke werk in Jeruzalem was het secretariaat van de United Council of Churches in Israel (UCCI). Hij moest de soms wonderlijke

groepjes van kleine kerkjes in Israël samenbinden en bijhouden. En dat deed hij voortreffelijk.

Dit werd opgemerkt en daardoor kreeg hij zelfs een benoeming van de Wereldraad van Kerken tot secretaris voor kerk en Israël. Dat was heel bijzonder voor iemand van zijn positie en kerkelijke achtergrond, te meer omdat de CGK geen deel uitmaakte van de Wereldraad. Hij had deze functie graag willen aanvaarden, maar dit bleek niet mogelijk binnen de CGK. Bovenstaande brede kijk op het kerkelijke leven lijkt tekenend voor hem. Hij had diverse ontmoetingen met hooggeplaatste

schampere opmerkingen, maar het gebeurt ook dat een gesprek tot een echte ontmoeting wordt.'

Eenzame post

Na het lezen van alle verslagen die Boertien schreef vanuit Jeruzalem, blijft het beeld bij van een harde werker op een eenzame post. Iemand die vaak in de eenzaamheid van zijn werk beslissingen moest nemen en letterlijk bedolven werd door de hoeveelheid daarvan. Daarbij was het voor hem duidelijk: *'Er wordt vooral in Nederland heel wat gepraat over het gesprek met Israël maar wie dit nog*

De familie Boertien voor hun huis in Jeruzalem, met rechts de Israëldeputaten ds. L.S. den Boer en ds. M. Draijer, 1966.

personen uit de wereldkerk. Inmiddels blijkt Boertien ook voorzitter te zijn geweest van de Eucumenical Theological Research Fraternity in Israël. Daaruit blijkt het belang dat hij hecht aan de oecumene, maar meer nog zijn groeiende overtuiging dat die oecumene het beste door academisch geschoolde intellectuelen beoefend kan worden: *'In zulke momenten wordt het gesprek tot een getuigenis, en dan wordt het de deelnemers duidelijk waarom ik als christen aan deze gesprekken deelneem. Soms reageert men hierop met*

nooit intensief bedreven heeft en daarbij door veel aanvechtingen en vertwijfeling is heengegaan, beseft nog niet waarover hij het heeft. Hier geldt immers, evenals voor het hele christelijke leven, dat we het leven eerst ontvangen, wanneer we bereid zijn het te verliezen.'

Terugkijkend op de periode van zijn leven in Jeruzalem lijkt dit samengevat in bovenstaande verklaring. Uiteindelijk vertrekt Boertien in 1967 naar Nederland om hoogleraar te worden aan de Universiteit van Amsterdam. <

In Jezus geloven in Israël

Drs. Groothedde (Jeruzalem)
is consulente van het Centrum
voor Israëlstudies

'Hoeveel Joden geloven er eigenlijk in Jezus?' 'Hoeveel messiasbelijdende gemeenten zijn er in Israël?' Vragen die ons op afstand het vaakst worden gesteld en alleen daarom al aandacht verdienen.

Het aantal christenen in Israël wordt geschat op zo'n 2 procent van de bevolking. Dit komt neer op een kleine 170.000 personen.

Arabische christenen

Het overgrote deel van de christenen in Israël heeft een niet-Joodse achtergrond. De meesten van hen zijn Arabier.

Het Baptist House aan de Narkisstraat in Jeruzalem. In deze kerk komen verschillende (Messiaanse) gemeenten bijeen.

Arabische christenen zijn vaak verbonden aan een (oosters)-orthodoxe kerk of de Rooms-Katholieke Kerk. Er zijn echter meer smaken. Zo is er een Arabisch-Lutherse Kerk met zo'n 2000 leden. Daarnaast bestaan er tientallen zelfstandige (huis)gemeenten van diverse snit.

Versnipperd

Het aantal Joden in Israël dat gelooft in Jezus als de Messias is beperkt. Schattingen lopen uiteen van zo'n 10.000-25.000 personen. Er zijn verschillende redenen die verklaren waar-

om het moeilijk is om precies in kaart te krijgen hoeveel messiasbelijdende Joden er zijn.

Allereerst is er een definitieprobleem. Een deel van de Joden die gelooft in Jezus als de Messias vindt het niet bezwaarlijk om zichzelf te typeren als een 'christen'. Anderen vermijden het woord christen echter zoveel mogelijk. Zij noemen zichzelf 'messiaans Joods' of bijvoorbeeld 'een Jood die gelooft in Jezus als de Messias'.

Wat verder niet bijdraagt aan de overzichtelijkheid is de sterk versnipperde 'kerkelijke kaart' in Israël. Veel van de ruim 100 gemeenten staan op zichzelf. Er zijn wel enkele koepelorganisaties, maar ook die slagen er niet in om alle Joodse volgelingen van Jezus onder zich te verenigen.

Judaïsme

De versnippering onder Joodse gelovigen heeft verschillende oorzaken. De belangrijkste oorzaak is gelegen in het antwoord op de vraag hoe men zich verhoudt tot de Joodse traditie. Een kleine, maar invloedrijke messiaans-Joodse stroming hecht sterk aan de Joodse afkomst en synagogale gebruiken. Men gaat niet naar de 'kerk', maar naar de (messiaanse) 'synagoge'. In de synagoge wordt het Joodse gebedenboek gebruikt, dragen mannen een keppeltje, wordt uit de Thorarol gelezen en is het eten kosjer. Christelijke elementen in de bijeenkomst zijn vaak: een lezing uit het Nieuwe Testament, elementen in de preek en de viering van het Heilig Avondmaal.

Veel Joden die in Jezus geloven hebben (theologische) bezwaren tegen bovengenoemde stroming. Zij hebben hun diensten meer gevormd naar de christelijke traditie. Het christelijke karakter is dan wel weer afhankelijk van de christelijke hoofdstroming waartoe men zich rekent (charismatisch, protestants, rooms-katholiek etc.). Joodse elementen die in bijna alle gemeenten wél worden gehandhaafd zijn: het houden van sabbat, de besnijdenis en het lezen van de 'parasja' van de week (het Bijbelgedeelte van de week). Daarmee wordt bewust de verbinding

Thuisgemeente

'Waar gaan jullie zelf eigenlijk naar de kerk?' We hebben veel lokale gemeenten in Jeruzalem bezocht. Dat blijven we doen. Het is belangrijk om goede contacten te hebben en te houden. Ondertussen hebben we ook een 'thuisgemeente' gevonden: de Jerusalem Assembly. Het is fijn dat deze gemeente veel energie steekt in kinderwerk. Veel dingen zijn er uiteraard anders dan we gewend waren in Nederland. Dat is lang niet altijd erg. Een ding is namelijk gebleven: we worden in de prediking opgezocht door de God van Israël, Die in Zijn Zoon Jezus Christus onze Verlosser wil zijn.

Kees van Vianen is directeur van het Landelijk Jeugdwerk Christelijke Gereformeerde Kerken

Kees van Vianen

Swipen, liken en matches

Is dit boeiend of niet? Jongeren beoordelen dat in een paar seconden. Op bijvoorbeeld Instagram, Snapchat en de 'datingapp' Tinder. Een jongen of meisje die er niet aantrekkelijk genoeg uitziet, wordt gelijk naar links 'geswiped' (naar links swipen betekent: niet interessant, naar rechts swipen betekent een 'match').

Is het mogelijk om in deze 'swipecultuur' nog aandacht te krijgen voor Israël? Je kunt het proberen: jongeren vertellen over Gods beloften voor Zijn volk, de bijzondere plek van Israël. Maar ja. Geeft dat een 'match' en 'likes'? Of is zo'n boodschap in minder dan een tel 'weggeswiped'.

Misschien is dat ook het lastige met de Bijbel, waarin het gaat over dat volk en die beloften. Da's gewoon een boek. Een bundel papier. Dode bomen. Heel anders dan een mobieltje: Dat geeft licht, geluid, het 'leeft'. Je ziet er berichten, foto's en filmpjes van vrienden.

Of toch niet? Want de Geest kan je blinde ogen openen. Dan zie je dat dat Woord oneindig feller 'schittert' dan een mobieltje. Dat er stromen van Leven doorheen kolken; dat de levende God Zelf er doorheen spreekt! Met machtige en rijke beloften, zoals in Jesaja 44 voor Zijn volk Israël: 'Want Ik zal water gieten op het dorstige en stromen op het droge. Ik zal Mijn Geest op uw nageslacht gieten en Mijn zegen op uw nakomelingen' (vers 3).

Met de Bijbel hebben we goud in handen. Moeten we dit goud niet wat meer uitstrooien op jongerenkanalen? Op social media, want daar zitten jongeren tenslotte. Vertel ze over die levende God, over Zijn beloften voor ons 'heidemen' en voor Israël. Met teksten, foto's, video's. Die goudkorrels mogen we uitstrooien.

En ja, het kan dat jongeren het dan nog muffig en suffig vinden. Maar toch, zou God het niet kunnen gebruiken om ogen te openen? En mogen we daar niet voor bidden? Dat jongeren die Schittering gaan zien, dwars door de schittering van hun mobieltje heen en ze naar rechts swipen...: 'match'.

Wilt u meer lezen over messiaanse gelovigen in Israël?

Kees Jan Rodenburg, van 2003-2010 werkzaam als Israël-consulent van het CIS, schreef het boek 'Joodse volgelingen van Jezus. Een overzicht in 40 vragen en antwoorden' (Heerenveen 2010). Te bestellen via info@hetcis.nl

ding gezocht met het Joodse volk en Gods verbond met Israël. Het gebrek aan theologisch kader en historie is een andere reden voor de versnippering van de messiaans-Joodse gemeenschap. In 1948 was er slechts een handvol messiaanse Joden in Israël. Nogal wat gelovigen zijn eerste-generatie gelovigen. Dit maakt gemeenten kwetsbaar en vatbaar voor afwijkend theologisch gedachtegoed.

De Jaffa Street in Jeruzalem. Zo'n twee procent van de bevolking van Israël noemt zichzelf christen.

Betrokken

Het CIS kiest er bewust voor om betrokken te zijn op verschillende stromingen binnen de Messiaanse gemeenschap. Voor het eerst in de geschiedenis zijn hier Messiaanse gemeenten die langer dan een generatie bestaan. We zijn er diep van overtuigd dat de God van Israël aan het werk is in dit land. Hij Zelf staat garant voor de uitwerking van het Evangelie dat ook hier klinkt. Wij willen ons ondertussen belangstellend en bescheiden opstellen. Dit om Messiaanse Joden hun eigen weg te laten vinden. We doen er als christenen uit de heidenen uiteraard wel goed aan om waar mogelijk onze Joodse (en Arabische!) broeders en zusters met de daad te steunen en vooral in het gebed niet te vergeten. Want wat hebben wij veel aan Israël te danken! <

De apostel Paulus, geschilderd door Rembrandt van Rijn

Heel Israël zalig

In de Romeinenbrief spreekt Paulus duidelijk over Israëls val en verharding. Maar tegelijk ziet hij Gods blijvende trouw jegens Zijn volk. Helder blijkt dat laatste in hoofdstuk 11 vers 26: 'En zo zal heel Israël zalig worden'. Maar hoe moeten wij dit lezen?

Dat 'Israël' hier op het concrete Joodse volk slaat, wordt tegenwoordig niet meer betwijfeld. De meningen verschillen echter bij de uitleg van wat terecht vertaald wordt als 'zo', dat wil zeggen 'op deze wijze'.

Op deze manier

Dit slaat op de eerder vermelde doorbraak van het evangelie naar de heidenen. 'Zo', dat wil zeggen op de manier van Gods verrassende gang naar de heidenvolken, waarbij door een wonder van Gods genade zaligheid wordt verkregen door hen die in Jezus geloven. Op deze verrassende wijze, door ont-

vangen genade, blijft er ook voor Israël een mogelijkheid van behoud, zodat ook Gods plan daar wordt gerealiseerd en 'heel Israël' behouden wordt. Met het beklemtonen van deze genadetijd, wordt deze tekst ook goed leesbaar als onderdeel van de doorgaande lijn van de Romeinenbrief: de beklemtoning van de genade die God steeds openbaart.

Niet 'daarna'

Sommigen lezen deze tekst echter anders, namelijk: 'dan (d.w.z. daarna) zal geheel Israël worden behouden'. Dit houdt in dat na het binnenkomen van de heidenen er nog een aparte periode met bekering in Israël komt, die leidt tot zaligheid voor 'heel Israël'.

Bij deze opvatting meent men dat in Rom. 11 vers 25 vertaald moet worden: 'totdat de volheid der heidenen zal ingegaan zijn'. Dan zou daarna, nadat deze tijd bij de heidenen is afgesloten, nog een volgende periode aanbreken van heil, nu speciaal voor Israël.

Toch wijst de oorspronkelijke tekst daar niet op, want er staat slechts: 'totdat de volheid van de heidenen *binnengaat*' (zo NBG vert. 1951).

Dit betekent dat de tijd van gedeeltelijke verharding van Israël samenvalt met de tijd van het binnengaan van de volheid van de heidenen. Dit is Gods genadetijd voor de volken en is als genadetijd ('zo!') ook weer een tijd met blijvende genademogelijkheden voor Israël. Maar het zegt niet dat er daarna nog een aparte, *extra* periode zal volgen met heil speciaal voor Israël. Paulus is hier geconcentreerd op de periode tussen hemelvaart en wederkomst, die door hem vaak wordt aangeduid als een bijzonder 'nu' ofwel 'heden'.

'Heden'

We moeten dit uitdrukkelijke 'nu', het 'heden' van de heilstijd, hier voluit honoreren, zoals het ook in de verzen 30 en 31 voorkomt. Dit is het 'heden' van de nieuwtestamentische heilstijd, waarin God het heil aan de volkeren predikt, opdat zij door geloof behouden worden. Ditzelfde 'heden' is volgens vers 31 ook een 'heden' van ontferming voor het Joodse volk. Er is bij Paulus trouwens op andere plaatsen ook nergens sprake van een *extra* heilstijd daarna. Zolang deze *huidige* heilstijd voortduurt

Gespreksvragen:

1. Kunt u de lijn beschrijven van de beklemtoning van de genade, die deze tekst verbindt met de hele Romeinenbrief?
2. Zou u bij de beschrijving van de toekomst van het Joodse volk verder willen gaan dan in de Bijbelstudie werd beschreven? Of misschien juist minder ver? Waarom?
3. In de Bijbelstudie was sprake van een betrokken kijken naar Israël. Hoe geeft u zelf vandaag invulling aan uw betrokkenheid bij het Joodse volk?

Een Joods-Arabische bijenkorf

Yad Elie is een Joodse organisatie die al sinds 2002 opkomt voor de meest kwetsbare Joodse én Arabische kinderen in Jeruzalem. Dagelijks worden honderden maaltijden verstrekt op scholen en wordt er onderwijs gegeven over gezond eten.

De scholen die gesteund worden door Yad Elie bevinden zich in de armste wijken van Jeruzalem. In deze dichtbevolkte wijken zijn de problemen groot: veel immigranten, gebroken gezinnen, geweld en weinig perspectief. Naast het verstrekken van de maaltijden op school - waar het werk van Yad Elie mee is begonnen - was er daarom een wens om ook structureel iets voor deze kinderen te betekenen.

Samen

Er is een onderwijsprogramma opgezet om de kinderen en hun ouders voorlichting te geven over gezond voedsel. Er zijn schooltuinen aangelegd en keukens geplaatst, zodat de kinderen kunnen leren hoe ze zelf kunnen voorzien in gezond voedsel en hoe dit bereid kan worden. Daarbij kunnen ze zich met een volle maag ook veel beter concentreren op school en leren ze hoe ze verantwoordelijkheid kunnen nemen voor hun eigen gezondheid.

Prachtig is het om te zien hoe deze programma's Joodse en Arabische ouders samenbrengen. In workshops zie je Arabische vrouwen met hoofddoek en Joodse vrouwen in gesprek over die gezamenlijke verantwoordelijkheid. Dat kan alleen omdat er door het Yad Elie programma vertrouwen is gegroeid in de loop van de jaren.

Het 'Eat, Grow and Learn' programma van Yad Elie breidt zich steeds verder uit. Er worden steeds weer nieuwe initiatieven

ontwikkeld om de kinderen nog meer te leren over gezondheid en voedsel. Daarbij zoekt men ook naar manieren om samenwerking tussen de Joodse en Arabische kinderen die betrokken zijn te stimuleren. Zo wordt er bijvoorbeeld in het Jerusalem Forest door leerlingen van verschillende scholen samengewerkt in een bosbouwproject en worden er voor de docenten gezamenlijke workshops georganiseerd.

Spiegel

Het nieuwste initiatief is het ontwikkelen van bijenkorf-project: 'Bees for peace'.

Wilt u dit mooie werk van Yad Elie ook ondersteunen? Dat kan via een gift naar NL 02 INGB 0678 0850 80 t.n.v. Stichting Centrum voor Israël Studies te Ede o.v.v. Yad Elie. Uw gift is fiscaal aftrekbaar.

Yad Elie werkt hiervoor samen met organisaties met expertise op dit gebied om educatieve programma's op te stellen voor leerlingen in het basisonderwijs. Een Israëliëse imker uit Tel Aviv en een Palestijnse imker uit Bethlehem hebben hier een gezamenlijk initiatief in genomen en bundelen hun krachten. Juist de omgang met bijen kan kinderen helpen over grenzen heen te gaan. In eerste instantie is elk kind bang voor zo'n beest dat steken kan. Maar door hen onder goede leiding dichterbij de bijen te brengen, raken ze er zelfs bevriend mee. Als ze dan ook nog uitleg krijgen hoe belangrijk het is voor bijen om samen te werken, en dat door die samenwerking er honing komt die gezond is voor mensen, dan ontstaat er een soort spiegel. Zó kunnen we ook naar elkaar kijken, Joden en Arabieren.

Hoewel er soms nog wat terughoudendheid is bij een aantal schoolmedewerkers en ouders, is Yad Elie begonnen aan een missie om de scholen waar zij contact mee hebben te laten aanhaken bij dit project. Ze informeren hen over de voordelen van het plaatsen van een bijenkorf en er is inmiddels een pilot gestart. De kinderen ontvangen tools om hun angst voor bijen te overwinnen en leren ondertussen over het belang van samenwerking over de grenzen heen die Joden en Arabieren helaas nog zo vaak in gescheiden werelden houden, in angst voor elkaar.

Een hoopvol project: in 'het land van melk en honing' maken deze kinderen zo hun eigen potje vreedzame honing! <

Ds. D.J.K.G. Ruiter is chr. geref. emeritus predikant
en oud-deputaat Kerk en Israël

'De levende God zij eeuwige eer'

Hoe komt het dat de tekst en muziek van een Joods gebed (yigdal) een ontwikkeling doormaken in de richting van een Engels kerklied (vooral bekend onder de naam Leoni)? Bij het zoeken naar een antwoord op die vraag komen we een Joodse bron op het spoor. Het spoor volgt een treffende melodie en leidt tot een verrassend maar ook vervreemdend resultaat.

Yigdal (verhoogd, verheven) is het eerste woord dat bij het begin van de morgen en aan het einde van de avond wordt uitgesproken. Het maakt deel uit van de dertien geloofsuitspraken, die worden toegeschreven aan Mozes ben Maimon (Maimonides). Een korte versie daarvan is mogelijk vervaardigd door Daniël ben Jehuda (14e eeuw). Die versie wordt gebruikt voor de liedvorm. De inhoud is samengevat als volgt:

- God bestaat
- God is één
- God is niet fysiek
- God is eeuwig
- God is enig
- De woorden van de Joodse profeten zijn waar
- Mozes is de voornaamste profeet
- De Thora is de primaire tekst van het Jodendom
- Er zal nooit een nieuwe Thora komen
- God is alwetend
- God beloont degenen die de geboden naleven en straft hen die ze overtreden
- De Messias zal komen
- Ooit zullen de doden herrijzen

Leoni

De melodieën van Engelse kerkliederen hebben ieder een eigen naam. Zo ook het lied dat we bespreken. Die namen zijn vaak ontleend aan plaatsen, soms aan personen. In dit geval gaat het om een voorzanger, een chazan, die zijn functie

heeft uitgeoefend in de (voormalige) Grote Synagoge van Londen. Zijn naam is Meyer Lion (1751-1797), maar hij had ook een tweede werkkring, als operazanger in Covent Garden. Daar stond hij bekend als Meyer Leoni.

*De levende God
zij eeuwige eer,
van hemel en aarde
is Hij alleen Heer.
Hem binden geen vorm,
geen ruimte of tijd,
onzegbaar, onmeetbaar
is zijn heerlijkheid.*

*Aan 't eind van de tijd,
zo heeft Hij voorzegd,
dan komt de Messias
en vestigt Gods recht.
Hij loont al het goed,
verbant al het kwaad,
dan ziet heel de schepping
Gods lichtend gelaat.*

*dat opgaat voor elk
die trouw op Hem wacht
die Israël lichtend
geleidt door de nacht,
die nog in de dood
het leven hergeeft,
zijn Naam zij gezegend
die zelf eeuwig leeft.*

Evangelische Liedbundel 193: 1, 6, 7

Thomas Olivers

De verbinding tussen Yigdal en Leoni wordt gevormd door Thomas Olivers (1725-1799). Hij was al jong wees gewor-

den, genoot weinig onderwijs en leidde aanvankelijk een losbandig leven. Tijdens een preek van Whitefield kwam hij tot inkeer en werd één van Wesley's rondreizende predikers. Tijdens een verblijf in Londen hoorde hij Leoni een lied zingen in een avondgebed. Dat maakte grote indruk op hem, en hij bleek zo'n muzikaal gehoor te hebben, dat hij de melodie thuis opschreef en enigszins bewerkte tot wat hij 'Leoni' ging noemen.

Olivers maakte daarop zelf de tekst van een uitvoerig lied. Die tekst bevatte aanvankelijk 13 strofen. Op den duur is door liedboekredacties het aantal teruggebracht tot 10, later tot 8 en zelfs tot 5. Olivers geeft zelf aan dat hij aan de tekst een christelijk karakter heeft willen geven. Enerzijds volgt hij inderdaad de thema's van de yigdal: de lofprijzing van de eeuwige en ene God, zoals dat blijkt uit schepping en bevrijding, en ook uit de aanwijzing van Mozes en de verkondiging van de profeten. Anderzijds is het eigene dat hij ook zingt over de drie-eenheid van Israël's God en over Jezus als de beloofde Heiland die in Sion gekomen is. De Engelse tekst is te vinden in onder andere het New English Hymnal (lied 148).

Vertaling

Er bestaat ook een Nederlandse vertaling. De auteur daarvan is Koenraad Ouwens, oud-katholiek priester. Het is te vinden in het *Oud-Katholiek Gezangboek* (nr. 766) en later overgenomen in de *Evangelische Liedbundel* als: 'De levende God zij eeuwige eer'. Deze nogal vrije vertaling staat dicht bij de tekst van het yigdal en mist de verwijzing naar de Drie-eenheid. De melodie is wel overgenomen, maar de tekstplaatsing gewijzigd. In elk geval is het een lied dat vol zit met bijbelse teksten. Als zodanig is het een mooi voorbeeld voor een joods-christelijke ontmoeting. <

Het verborgen dorp

Jolien Hoekman-de Boer

Kinderlijk geloof en vertrouwen maken plaats voor boosheid en wanhoop. Bidden lijkt niet meer te helpen. Dat is wat Mentje de Vrieservaart als ze moet onderduiken. Haar vader is opgepakt omdat hij Joden verborgen heeft en zij is gevlucht. Ze komt terecht in een kamp van hutten midden in de Soerelse bossen bij Vierhouten, waar tientallen Joden zich schuilhouden.

In het boek *Het meisje uit het verscholen dorp* van de Zuid-Afrikaanse Irma Joubert, wisselen twee verhaallijnen elkaar af. Het eerste hoofdstuk begint op het moment dat de familieboerderij van Tinus, een jonge Zuid-Afrikaan, verkocht moet worden. Tinus neemt zich diep in zijn hart voor alles op alles te zetten om de boerderij terug te kopen.

De tweede verhaallijn, die twee derde van het boek beslaat, gaat over Mentje, een meisje van tien jaar. Vóór ze moet onderduiken, woont ze met haar vader op een klein boerderijtje in Vierhouten. Wanneer het te gevaarlijk voor haar wordt in het kamp in het bos, moet ze naar haar tante in Arnhem. De verhaallijnen komen bij elkaar wanneer Mentje Tinus ontmoet die als soldaat meevecht in de slag om Arnhem. Voor beiden is de toekomst onzeker. Tinus is gewond. Zal hij veilig terug kunnen naar zijn familie en ooit weer op de boerderij wonen? En Mentje weet niet of ze haar vader ooit weer zal zien.

Anders

De eerste tijd in Pas-Opkamp, zoals het verscholen dorp genoemd wordt, voelt Mentje zich als enige niet-Jood ontzettend eenzaam. Ze mist haar vader natuurlijk ook. Later, in een nieuwe hut ('de AM-hut'), is het fijner, maar ze blijft het gevoel

houden dat ze er als christen niet bij hoort.

De kampbewoners vieren voor haar onbekende feesten, zoals Rosj Hasjana. "Wat haar dwarszit zijn de woorden van Han: onze kalender is een beetje anders dan die van jullie. 'Ons' en 'jullie'. 'Ons', dat zijn alle mensen in dit kamp; 'jullie', is eigenlijk alleen zij." Ze wordt onzeker als er tien dagen later om voor haar onverklaarbare reden geen les gegeven en niet gegeten wordt. Wat is er aan de hand? Er moet iets grondig mis zijn. Later die dag krijgt ze te horen dat dit allemaal is vanwege Jom Kipoer. "Hoe aardig iedereen in de AM-hut ook is, ze past hier niet. Ze is geen Jood en weet niets van het leven en de gewoontes van de mensen om haar heen. Zij is anders. Als enige in dit hele kamp is ze anders."

Hemel

Irma Joubert houdt ervan om historische gebeurtenissen tot leven te brengen. Alles

wat ze schrijft over het Pas-Opkamp is gebaseerd op feiten. Alleen de persoon van Mentje is fictief. De auteur beschrijft niet alleen op een boeiende manier een relatief onbekend stukje geschiedenis van de oorlog in Nederland, maar geeft ook op een treffende manier weer hoe Mentje worstelt om het geloof van thuis vast te houden in moeilijke omstandigheden.

Wat schrijf je op een verjaardagskaart? "Vader schreef altijd 'Gods zegen gewenst' op felicitatiekaarten, maar kan dat hier ook? Zegent God de Joden eigenlijk wel? Eigenlijk weet ze helemaal niet goed wat ze van de Joden moet denken. Van vader heeft ze geleerd dat de Joden Gods uitverkoren volk zijn, maar dat je alleen naar de hemel gaat als je gelooft dat Christus je Verlosser is."

Leiding

Dit alles zorgt voor veel verwarring bij de jonge Mentje. "Ook God is verdwenen. Hier in het kamp kent niemand Hem." Ondanks alles blijft ze bidden. Aan het einde van het boek lees je dat ze weet dat de God van haar vader en van Tinus - en ook haar God? - bij haar is.

Joubert biedt geen goedkope oplossingen, maar laat wel zien dat God ons leven leidt en ons vasthoudt, ook al ervaren wij wel eens het tegendeel.

N.a.v. Irma Joubert, *Het meisje uit het verscholen dorp* (Mentje, kind van Pas-Opkamp, Pretoria 2017) Nederlandse vertaling: Uitgeverij Mozaiek, Utrecht 2017, 510 blz., € 23,99